

Правен режим на закрилата на деца, жертви на военни конфликти

Елица Вълчева-Куманова

Legal Frame of Protection of Child Victims of Armed Conflicts: The principles of the social protection of children are achieved in several directions - ratification of international instruments for the protection of children's rights, creation of legislation on children's rights, harmonization of the provisions of existing legislation with the EU legislation requirements and overcoming conflicts norms. Under international law, the participation of children under 18 in armed conflict is prohibited, and the recruitment and use of children under 15 is a war crime.

Key words: *child victims, armed conflicts*

ВЪВЕДЕНИЕ

Ратифицирането на международни актове за защита на правата на детето в съвременната история на България започва с ратифицирането на Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (Обн. ДВ. бр.80 от 2 октомври 1992г., изм. ДВ. бр.137 от 20 ноември 1998г) и Конвенцията за правата на детето (приета от ОС на ООН на 20.11.1989 год. и ратифицирана от Република България с решение на Великото народно събрание от 11.04.1991 г., в сила от 03.07.1991г.). Прави впечатление, че Конвенцията за правата на детето е ратифицирана по-рано от КЗПЧОС, което показва голямото значение, което се отдава на защитата на правата на детето като специфичен субект на правото.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Принципите на законодателството в областта на децата са изложени в преамбула на Конвенцията за правата на детето и се отнасят до признаването на необходимостта от специални грижи и помощ чрез осигуряването на подходяща среда за тяхното отглеждане и възпитание. Основната цел е отглеждането и възпитаването на децата в духа на основните общочовешки ценности - мир, достойнство, толерантност, свобода, равенство и солидарност, Декларацията за правата на детето декларира, че "детето поради физическата и умствената си незрялост се нуждае от специални гаранции и грижи, включително подходяща правна защита, преди, както и след раждането си".

Според Конвенцията на ООН за правата на детето, "дете" означава всяко човешко същество на възраст под 18 години, освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано. По смисъла на разпоредбата на член 2 от Закона за закрила на детето дете е всяко физическо лице до навършването на 18 години." Така се създава цялостна дефиниция за детето като правен субект, за да се запълни липсата на единно разбиране за правното положение на децата. Като понятие тя има по-общ смисъл и отразява на първо място специфичните особености на децата като правни субекти. До приемането на закона нито един от действащите нормативни актове – Семейния кодекс, Закона за лицата и семейството, - не съдържат легална дефиниция на децата като правни субекти.

Законът за закрила на детето запълва няколко законови празнини и по този начин преодолява липсата на законодателно уреждане на съответните обществени отношения и тяхното регулиране по аналогия. На първо място по-значение е създаването на законова дефиниция за детето като субект на правото. Като понятие тя има по-общ смисъл и отразява на първо място специфичните особености на децата като правни субекти. До приемането на закона нито един от действащите нормативни актове – Семейния кодекс, Закона за лицата и семейството, - не

съдържат легална дефиниция. Това се вижда от определението за дете в чл. 2. „Дете по смисъла на този закон е всяко физическо лице до навършването на 18 години.“ Така се създава цялостна дефиниция за детето като правен субект, за да се запълни липсата на единно разбиране за правното положение на децата. В Закона за лицата и семейството децата не са определени като вид лица на правото, а са съответно малолетни, когато не са навършили 14-годишна възраст и непълнолетни, когато са на възраст от 14 до 18 години. Малолетните са напълно недееспособни, т.е. вместо тях и от тяхно име правни действия извършват техните законни представители - родители или настойници. Непълнолетните деца извършват правни действия със съгласието на техните родители или попечители.

На второ място са прогласени правата на децата като специфични субекти на правото. Това се постига като се следва традициите за институционализиране на правата на човека и правата на гражданина и тяхното превръщане в субективни права. В Закона за закрила на детето са положени следните права и свободи на децата - право на закрила за нормалното му физическо, умствено, нравствено и социално развитие и на защита на неговите права и интереси; право на закрила срещу въвлечане в дейности, неблагоприятни за неговото развитие и срещу нарушаващите неговото достойнство методи на въздействие; свобода на мнение и изразяване; на собствена религия; право на защита и участие в процедури.

По смисъла на §11 от допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето „дете в риск „ е дете:

- което няма родители или е отрасло трайно без тяхната грижа;
- което е жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание в или извън семейството му;
- за което съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие;
- което страда от умствени или физически увреждания , както и от трудно лечими заболявания;
- за което съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище.

От гледна точка на социалната психология съществува особена категория деца във фиктивен риск, т.е. деца, които са жертви на всякакъв вид нехуманно отношение или съществува непосредствена опасност да се превърнат във жертви. Това са *децата във фиктивен риск и жертви на посегателства* – търсещи силни изживявания, желаещи лесно забогатяване, недостатъчно предпазливи, с отклоняващи се поведение и психични отклонения, които ги правят жертви, живеещи без надзор от родители. Към тях се причисляват децата, жертва на трафик; децата, въвлечени във военни конфликти и децата на бежанци.

Причините хората да попадат в схеми на трафик се определят като социокултурни / ниска грамотност и следователно малки възможности за работа, патриархален начин на живот, дискриминация, влияние на масовата култура/; икономически /бедност и особено феминизиране на бедността, невъзможност да се намери добре платена работа/; политически – извън въоръжените конфликти, след които неизбежно идва бежанска вълна, основен политически фактор е невъзможността на държавата да създава и прилага законодателството срещу трафика на хора, корупция и други фактори благоприятстващи развитието на организираната престъпност.

В световен мащаб стотици хиляди деца са наети в държавни въоръжени сили, паравоенни формирвания, граждански милиции, терористични въоръжени групи.

Съгласно международното право, участието на деца под 18 години във въоръжен конфликт е забранено, както и набирането и използването на деца под 15 години е военно престъпление. И все пак в света, стотици хиляди деца са наети в държавни въоръжени сили, паравоенни, гражданското милиция и разнообразие от

други въоръжени групи. Често те са отвлечени в училище, на улицата или у дома. Други са привлечени доброволно тъй като обикновено те виждат няколко алтернативи.

Такива деца са ограбени от детството си и са изложени на ужасни опасности и да психологическо и физическо страдание. Те са поставени в бойни условия, използвани като шпиони, куриери, носачи, служители или да положат или ясни противопехотни мини. Могат да се дадат много исторически примери през последния половин век – войната в Афганистан през 80-те години, терористичните организации в Северна Ирландия /ИРА/ и Испания /ЕТА/, гражданската война в Сирия, конфликтите в Близкия изток.

Деца на бежанци са деца, попаднали в чужда страна, неговорещи езика, не са в състояние да разберат нравите на страната, страхуват се от посегателства, от всичко ново и непознато, с малко вещи и предмети от собствения дом, липсва им уют, сигурност, живеят в убежища, със социални осигуровки от страната, в която пребивават, често били и в други страни, жертви на насилие и посегателства, свидетели на смъртта на близки и роднини.

Съвременните принципи на закрила на бежанците се полагат в Женевската конвенция за статута на бежанците, приета от ООН през 1951. Женевската конвенция официално признава някои от принципите, установени в правните актове, отнасящи се до бежанците преди II Световна война – споразуменията от 1926 и 1928 г., конвенциите от 1933, 1938 в рамките на Лигата на нациите. Ню Йоркският протокол от 1967 прави някои изменения на Женевската конвенция. Женевската конвенция е фундаментален международноправен акт. Тя полага основните принципи, които служат за база на националните законодателства. Конвенцията обобщава и доразвива съществуващите международни актове. Тя подсилва хармонизирането на националните законодателства с международното в областта на бежанския статут.

Конвенцията за правата на детето предвижда, че всяко дете, искащо бежански статут, има право на закрила и хуманитарна помощ при упражняването на правата, предвидени в конвенцията или в друг международен акт, по който държавата е страна.

Разпоредбата на чл. 3 на Европейската конвенция за правата на човека също предвижда закрила срещу принудително връщане в ситуации на заплаха за живота и свободата, без ограниченията на Конвенцията от 1951 г. Повечето от основните права, свързани със закрилата на бежанците са част от основните права, посочени във Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 г. - право на живот, свобода и сигурност; право да се търси и получи убежище; свобода срещу изтезание, жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание; свобода срещу робство; свобода на мисълта, съвестта и религията; свобода срещу произволен арест и задържане; свобода срещу произволна намеса в личния живот, дома и семейството; свобода на мнение и на изразяване; право на образование; право на участие в общественения културен живот. По време на конфликт или граждански размирици, лицата, чиито основни човешки права са заплашени, напускат домовете си, отивайки в друга страна, като по този начин сигурността и закрилата на родината вече не съществува. Задача на ВКБООН при осигуряването на международна закрила, е да гарантира, че държавите са запознати и действат съобразно поетите задължения, като осигуряват закрила на бежанците и лицата, търсещи убежище. Приемачата страна, е на първо място отговорна за закрилата на бежанците и 145-те държави, страни по Конвенцията и/или Протокола са задължени да изпълняват разпоредбите им.

Съгласно Закона за убежището и бежанците се предоставят следните видове особена закрила – убежище, статут на бежанец, хуманитарен статут и временна закрила. Те са уредени в Глава Втора на ЗУБ.

ЗУБ предвижда деца, останали без родители или близки роднини, наричани непридружени малолетни или непълнолетни чужденци, получили статут на бежанец

или хуманитарен статут, се настаняват до навършване на пълнолетие при роднини или близки; в приемно семейство; в специализирана институция; в други места за настаняване със специални условия за малолетни и непълнолетни. по реда на Закона за закрила на детето . Разпоредбите относно настаняването в приемно семейство се съдържат в чл. 4, 25-30а от Закона за закрила на детето (ЗЗДт), чл. 27 от Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето (ППЗЗДт), чл. 16-19 от Наредбата за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в тях (НУРКПУПСНДТ), чл. 18-29 от Наредба за критериите и стандартите за социални услуги за деца (НКССУД). Приемната грижа бива доброволна и професионална.

При доброволната приемна грижа се сключва договор с утвърденото приемно семейство, преминало базово обучение. Семейството получава месечна издръжка за детето, както и еднократна помощ (при необходимост). Месечна издръжка за детето се определя в зависимост от навършените години. Доброволна приемна грижа се предпочита от работещи лица и семейства, които въпреки ангажираността си в ежедневието, имат желание да полагат грижа за дете в риск. При професионалната приемна грижа се сключва трудов договор с единия родител от приемното семейство, преминало базово обучение и допълнителна квалификация, необходима за възпитание и отглеждане на деца. Професионалният приемен родител получава трудово възнаграждение, полагаания от него труд се води като трудов стаж и получава месечна издръжка за настаненото дете, както и еднократна помощ (при необходимост).

Приоритетно в професионалното приемно семейство се настаняват:

- деца до 3-годишна възраст.
- деца с увреждания.
- деца - жертви на насилие или трафик.
- деца, спрямо които е приложена мярка "полицейска закрила", след изтичането на срока ѝ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В българското законодателство не е достатъчно развита необходимата нормативна база за социалната интеграция на децата на бежанци, което възпрепятства създаването на реални условия за включването им в живота на местните общности. В допълнение на казаното дотук е липсата на изградена система за социална подкрепа на родителите. Необходимо е да бъдат разработени програми за тяхното социализиране и приобщаване към живота на общността. В тях трябва да се включат дейности, насочени към създаване на система от мерки за закрила на деца чрез развиване на техните умения за себеотстояване и защита; намаляване на агресивното поведение и отношения сред децата и предприемане на актове на насилие от страна на деца. Дейностите са насочени и към създаване на чувствителност сред населението и професионалистите за причините и форми за насилие, симптомите на насилие, така че системите за закрила да могат да изградят адекватни мерки за реакция. Необходимо е да се въведат програми, насочени към преодоляване на последиците от преживяното насилие за децата бежанци. Които да включват предоставяне на консултиране и рехабилитация в ЦОП в общината, предоставяне на краткосрочен подслон за деца – в Спешен прием към ЦОП Русе, предоставя се подслон до 1 месец на деца в ситуация на криза и предоставяне на временен престой в Приют за безнадзорни деца Русе – доставчик ОС на БЧК Русе.

За контакти:

Доц. д-р Елица Вълчева-Куманова, Катедра Публичноправни науки, Юридически факултет, Русенски университет "Ангел Кънчев".